

UDK: 159.922.7:371.53/.54(047.31)

Stručni članak

Primljeno: 21. 4. 2010

Prihvaćeno: 18. 10. 2010

EFEKTI POZITIVNIH I NEGATIVNIH POTICAJA NA PONAŠANJE DJETETA RANE DOBI

Dina MIŠETIĆ
Anton KOVAČEVIĆ

Filozofski fakultet sveučilišta u Splitu

***Sažetak:** Koliko je važno motivirati djecu te kako određeni poticaji zapravo utječu na njihovo ponašanje, neki su od problema koji su razmatrani u ovom radu. Istraživanje je provedeno na 30 mališana u dobi od četvrtne do šeste godine s ciljem da se utvrdi, s obzirom na njihovu dob i spol, kakvi su efekti poticaja (kako pozitivnih tako i negativnih) na ponašanje djece. Dobiveni rezultati nedvojbeno upućuju na to da na dječja ponašanja daleko veći utjecaj imaju pozitivni negoli negativni poticaji te da oni imaju veći poticajni efekt na djecu u dobi od četiri do šest godina.*

***Ključne riječi:** efekti, poticaji, ponašanje, dijete, rana dob*

UVOD

Poticaji su svuda oko nas i oni, bili pozitivni ili negativni, djeluju na ponašanje ljudi. Ponašanje pojedinca oblikovano je unutarnjim i/ili vanjskim aspektom motivacije. No, djelovanje određenog poticaja na pojedinca ovisi i o njegovoj ličnosti, a ne samo o pozitivnom ili negativnom efektu tog poticaja. Poticaji koje susrećemo u okolini, a osobito oni upućeni od osoba koje nas odgajaju, snažno utječu na ponašanje i na ličnost pojedinca.

Kako će određeni pozitivni ili negativni poticaji djelovati na dijete u ranijoj, to jest predškolskoj dobi, pokušalo se istražiti u ovom radu. Povod našem istraživanju bio je upravo ispitivanje utjecaja ekstrinzične na intrinzičnu motivaciju djece, u svrhu što boljeg pristupa radu te usavršavanju pristupa prema djeci. Sma-

tra se da je važno znati kakve utjecaje mogu imati poticaji, jer oni mogu značajno utjecati na djecu i razvoj njihovih kognitivnih sposobnosti i funkcija. Dijete želi učiti, njegovo je ponašanje intrinzično motivirano, ali uvjetovano odnosno naučeno ekstrinzičnim poticajima.

Teorijski okvir

Za svaku aktivnost potrebna nam je "snaga" koja će nas pokrenuti, a stručnim terminom ta se "snaga" naziva *motivacijom*. Motivacija je sve ono što potiče čovjeka na aktivnost, usmjerava ga prema određenim ciljevima i zadacima i omogućuje mu da ustraje u započetoj aktivnosti. Najbrojniju kategoriju čovjekovih motiva čine potrebe, prirodne ili stečene motivacije. Motive ne stvaraju samo potrebe, jer se oni pojavljuju i kada potrebe ne postoje. Stoga i poticaji, odnosno vanjski podražaji, stvaraju motive, tj. nalaze se u njihovoj osnovi. Smisao neke aktivnosti za pojedinca je određen time radi li on nešto iz unutarnje pobude (intrinzična motivacija) ili zbog izvanjskih razloga (ekstrinzična motivacija). Dijete se rađa slobodno, bez znanja; nosi sa sobom samo biološko nasljeđe i želju za učenjem. Kod djece se prirodne težnje očituju neprikriveno i kod njih su dominantni urođeni motivi, ali se oni pod utjecajem društvene sredine i odgoja postupno socijaliziraju.

Intrinzična motivacija podrazumijeva sve ono što čovjeka iznutra navodi na aktivnost i što tu aktivnost energizira, usmjeruje i određuje joj trajanje. U njezinoj se osnovi mogu nalaziti potrebe (prirodne i stečene), interesi (uži i širi), sposobnosti i na njima oblikovane sklonosti, stavovi, vrijednosti, očekivanja, kognitivne prosudbe i odluke te njima izazvane emocije. Vrijednost unutarnje motivacije upravo je nagrada u psihološkom doživljaju vlastite vrijednosti: sposobnosti i vlastite moći da se svladavaju problemi iz okoline.

Ekstrinzičnu ili vanjsku motivaciju određuju vanjski ciljevi koji se nastoje postići i svi vanjski poticaji koji čovjeka navode i usmjeruju k željenom cilju. Poticaji su sredstva ili situacije kojima se *ubrzavaju ili usporavaju* neke čovjekove aktivnosti. Za sve vanjske poticaje na motivaciju može se ustvrditi da imaju *pozitivnu ili negativnu valenciju*, to jest da mogu biti privlačni ili odbojni. Pod *vanjskim poticajima* podrazumijevaju se psihološki faktori unutar situacije kao što su: pohvale (nagrade), prijekori (kazne), natjecanje, neki oblici suradnje, poznavanje rezultata rada i konfliktne situacije (Grgin, 1997.).

Za potrebe ovog rada vanjske ćemo poticaje podijeliti na pozitivne (nagradu i pohvalu) i negativne (kaznu i prijekor).

Pozitivni vanjski poticaji

Dijete najviše uči uvjetovanjem; osim što su kod njega vidljive prirodne pobude, njegova se ponašanja oblikuju kroz utjecaj poticaja iz okoline.

Pozitivni poticaji imaju svakako veću vrijednost u učenju. Davanje priznanja u obliku pohvala i nagrada potiče na aktivnost, zato što se time zadovoljava vrlo izrazita potreba za afirmacijom vlastite osobnosti i pred sobom i pred drugima. Pozitivnim potkrepljenjem osnažujemo očitovana ponašanja, ona izazivaju ugodne osjećaje i njima se upućuje na pozitivne strane odgajnika. Nedostatak pozitivnih poticaja jest u tome što se njihovim ponavljanjem gubi efikasnost, jer se odgajnik može naviknuti na ugodne stimulanse, tako da ih i dalje očekuje a sve manje cijeni. Oni, stoga, moraju postupno bivati sve jači, jer se odgajnik navikne da ne radi dok ne dobije poticaj; ako ga ne dobije, može popustiti ili čak raditi protivno.

Nagrada i pohvala pripadaju pozitivnim vanjskim poticajima, od čega je nagrada jači poticaj a pohvala slabiji.

Nagrada dakle djeluje motivirajuće, jer da bi postigli ugodu, zadovoljenje potrebe, ljudi poduzimaju određene akcije, pojačavaju napor, frekvenciju ili trajanje ponašanja. Pritom se u reguliranju svoga napora služe ranijim iskustvima i novim očekivanjima o ishodima svojih aktivnosti. Osobito pogodne situacije za upotrebu nagrade jesu odgoj i škola, jer nagrada djeluje motivirajuće na učenje i na pojačavanje napora, gdje želimo učvrstiti ili promijeniti nečije ponašanje, ili postići povećanje zalaganja. Nagrada je u odgojnom djelovanju jači poticaj te ona u odnosu na kaznu ima jači odgojni utjecaj.

Najjači potkrepljivač od svih oblika socijalnog odobravanja, kako se to pokazalo u istraživanjima, jest verbalno odobravanje. Toplo verbalno odobravanje zovemo pohvala. Eksperimenti s potkrepljivanjem određenog oblika ponašanja pokazali su da i samo odobravajuće klimanje glavom, zvukovi ili smiješak znatno pojačavaju frekvenciju tog ponašanja. Bit je pohvale u izazivanju osjećaja ugone kod odgajnika ili učenika, koji dalje aktivira pojedinca, stvara optimizam i ustrajnost u radu. Ako u odgojnom radu pravovremeno postupamo, dakle čim dijete manifestira određeno ponašanje, dijete će doživljenu ugodu povezati s ponašanjem, što se odnosi i na negativna potkrepljenja. Pohvala može biti dobrim motivatorom ako je spontana i zadovoljava djetetovu potrebu za pripadanjem.

Negativni vanjski poticaji

Među negativne vanjske poticaje najčešće spadaju kazne i prijetnje. Suprotno pozitivnim poticajima, kazne ne potiču neposredno na aktivnost nego ili sprječavaju da do neke aktivnosti dođe ili djeluju posredno, mijenjanjem ponašanja da bi se izbjegla kazna. Usto, kada govorimo o djeci, neugoda doživljena uz kaznu ponekad se više može vezati uz osobu koja ju je izrekla nego uza sam čin. Negativni poticaji izazivaju neugodne osjećaje koji odvrćaju odgajnika od loših postupaka ili od neaktivnosti. Primjenjuju se po potrebi, i to osobito kada pozitivni poticaji ne djeluju. Preporučuje se rijetka primjena, uz uzimanje u obzir

individualne osjetljivosti odgajanika; negativni poticaji kriju u sebi opasnost da povrijede osjećaj osobne vrijednosti kod onoga komu su upućeni i izazovu prkos.

Od negativnih poticaja, najčešći su kazna i prijekor, kao jači i slabiji vanjski poticaj. Kazna je primjena postupka (ili podražaja) nakon određenoga nepoželjnog ponašanja koji izaziva neugodu. Kazna je, između ostalog, definirana i kao odgojna mjera ili mjera koja bi trebala dovesti do promjene ponašanja, te također kao mjera za ubrzavanje učenja. Najčešće se primjenjuje kod formiranja ponašanja djece i odraslih. Smatra se da kazna može kod djece i odraslih promijeniti stavove i ponašanja jer dolazi do uvjetovanja. Ako je netko redovito kažnjavan samo u nekim situacijama, onda on nauči izbjegavati takvo ponašanje nakon kojeg slijedi kazna. Iz toga proizlazi važno pravilo da kaznu valja primjenjivati kada želimo spriječiti određeno ponašanje.

Prijekor je verbalno upozorenje ili komentar upućen pojedincu, a može biti upućen javno ili u četiri oka. Izaziva neugodu, neraspoloženje, koje rezultira time da se pojedinac želi izvući iz te situacije i mijenja svoje dotadašnje ponašanje. Prijekor ili ukor jest socijalna kazna, čija je primjena prikladna i jednostavna, a ujedno i prirodna reakcija onoga tko želi eliminirati neki oblik ponašanja. Upravo je zato on vjerojatno i najčešći oblik kazne koji se primjenjuje u odgoju i nastavi, ali nekad baš zbog svoje prirodnosti nema neku veću i trajniju vrijednost u eliminiranju ponašanja.

Prva najranija zabilježena istraživanja učinaka poticaja na ponašanje provedena su uglavnom u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Brojni istraživači (Đorđević, D., 1984., Radonjić, S., 1986., Čudina-Obradović, M., 1991., Grgin, T., 1997., Barbarović, M., 2008.) navode prvo važnije istraživanje o većoj motivacijskoj vrijednosti pohvale od ukora, koje je provela E. Hurlock 1967. godine. Iz podataka dobivenih tim istraživanjem može se zaključiti kako *pohvala ima relativno najučinkovitiji pozitivni utjecaj na motivaciju učenika u učenju*. Čudina-Obradović (1991.), kod istraživanja primjene pohvale i ukora u školi, primjećuje da postoji odnos: pohvale za učenje a ukori za disciplinu, kao što je, kako navodi autorica, pokazalo istraživanje koje su proveli Dweck i suradnici 1978. godine. Čudina-Obradović (1994.) ističe da se kada se u odgojnom djelovanju želi promijeniti nečiji stav ili uvjerenje najčešće, uz uvjeravanja, primjenjuje sistem nagrade i kazne. Naime, kako objašnjava, velike nagrade i oštre kazne dovest će vjerojatno do promjene ponašanja, ali će stav ostati nepromijenjen. U tom slučaju pojedinac može sebi samom objasniti nastali nesklad ovako: "Učinio sam to za nagradu", ili "Učinio sam to da izbjegnem i veću neugodnost". Ona u objašnjenju pojma tzv. spoznajne neusklađenosti kao motiva zato kaže: "Ako su pak nagrada i kazna nezatne, nastali se nesklad može objasniti njihovim djelovanjem, zato nastupa promjena stava."¹

¹ V. Andrilović, M. Čudina-Obradović, *Osnove opće i razvojne psihologije*, Školska knjiga, Zagreb 1994., 79.

Plavac i Balog (2000.) analizirali su 12 pojedinačnih slučajeva s naglašenim odgojnim problemima kod učenika mlađe školske dobi, od šest do deset godina. Učitelji i roditelji prikazali su u čemu je problem, koje oblike neprihvatljivih ponašanja uočavaju kod djece te koje su odgojne postupke primjenjivali da bi djeca promijenila svoje ponašanje nabolje. Zanimalo ih je koliko su uspješni odgojni postupci. *Represivni odgojni postupci utemeljeni na negativnom potkrepljenju pokazali su se neuspješnima.*

Kako navodi Trebješanin (1987.), istraživanja objavljena od 1971. godine pa nadalje pokazala su *da opipljive, materijalne nagrade ili pak primjena kazne, negativno djeluju na već postojeću unutarnju motivaciju za određenu aktivnost.*¹ Istraživanja su se provodila na djeci i odraslima, a pokazatelj njihove unutarnje motivacije bilo je vrijeme bavljenja aktivnošću i subjektivni doživljaj uživanja u aktivnosti.

Ista autorica navodi da su Anderson, Manoogian i Reznick 1976. godine zaključili kako su djeca, radeći na zanimljivu zadatku ali u prisutnosti strane osobe koja ih je ignorirala i koja im je odbijala dati odgovore na pitanja, imala malu razinu intrinzične motivacije.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Problem i cilj istraživanja

Istraživanjem se željelo provjeriti kakvi su efekti poticaja na ponašanje djece rane dobi, odnosno utvrditi utječu li na njih ili ne utječu pozitivni i negativni vanjski poticaji poput nagrade, pohvale, kazne i prijekora u određenim situacijama, uzimajući u obzir dob i spol ispitanika.

Na temelju ovako definiranog problema istraživanja željeli smo provjeriti:

- postoji li razlika među ispitanicima u djelovanju pozitivnih i negativnih poticaja s obzirom na dob,
- postoji li razlika među ispitanicima u djelovanju pozitivnih i negativnih poticaja s obzirom na spol.

Tehnike prikupljanja i obrade podataka

Za prikupljanje podataka koristili smo se tehnikom intervjuiranja ispitanika. Intervju je bio polustrukturiran: započinjao je uvodnim dijelom, u kojem smo prikupili podatke o dobi i spolu ispitanika, a poslužio je i kao metoda upoznavanja i opuštanja sugovornika, u svrhu stvaranja odgovarajuće atmosfere; djeca koja su pristupala intervjuiranju odgovarala su na 12 unaprijed postavljenih pitanja. Za svaku varijablu poticaja upotrijebljena su po dva pitanja otvorenog i zatvorenog

¹ Trebješanin, B., O odnosu "unutarnje" i "spoljne" motivacije, *Psihologija*, god. XX. ½ 1987., 87.

tipa, pomoću kojih smo htjeli doći do podataka kako na ponašanje ispitanika djeluju različiti pozitivni i negativni poticaji. Redosljed pitanja nije uvijek kod svakog djeteta ostao isti; naime, mijenjali smo ga s obzirom na tijek razgovora dob djeteta. Ako neko dijete nije baš razumjelo pitanje, ponovili bismo mu ga i prilagodili. Pitanjima se nastojalo doći do odgovora na to je li određeni poticaj primijenjen na dijete, koliko je zastupljen te kakav utjecaj ima na njega.

Dječje odgovore registrirali smo neposredno nakon kraja svakoga pojedinačnog razgovora. Postojanje određenog poticaja utvrđivano je na osnovi frekvencije (a onda i njihovih postotaka) pozitivnih odgovora ispitanika na pitanjima zatvorenog tipa. Odgovori na pitanja otvorenog tipa obrađena su kvalitativnim putem.

Tijek i način istraživanja

Istraživanje je realizirano u Dječjem vrtiću "Pčelica" u Okrugu Gornjem na otoku Čiovu, koji spada pod upravu Dječjeg vrtića "Trogir". Predškolska ustanova radi u dvije smjene, i to: jutarnji šestosatni i popodnevni petosatni program. Istraživanjem su obuhvaćena djeca iz obaju programa. U pitanju su mješovite skupine.

Intervjuiranje sve djece potrajalo je pet dana, i to svaki dan u obje smjene po dva-tri sata. Prvi dan bio je namijenjen upoznavanju djece, odgojitelja i samog objekta, a sljedeći dani realizaciji istraživanja. Intervju se odvijao u posebnoj prostoriji, odvojenoj od sobe za dnevni boravak djece. Time smo osigurali objektivnost dobivenih odgovora.

Razgovoru su pristupila djeca koja su se tog dana zatekla u odgojnoj skupini, ali u uzorak ispitanika ušla su samo ona djeca koja su pristala na razgovor.

Ispitanici

Ispitali smo djecu iz predškolske ustanove u dvije skupine, one koja radi po šestosatnom (13 ispitanika) i one koja radi po petosatnom programu (17 ispitanika). Ispitanika, koji su sudjelovali u istraživanju i čije smo odgovore analizirali, bilo je dakle 30 – od toga je četverogodišnjih dječaka bilo šest (66,6%) i tri djevojčice (33,3%), zatim šest (50%) petogodišnjih dječaka i šest (50%) djevojčica te pet (55,5%) šestogodišnjih dječaka i četiri (44,4%) djevojčice. Dominantna je dob ispitanika 5,3 godina.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Analizom dobivenih odgovora, pomoću kojih se želio spoznati utjecaj pozitivnih i negativnih poticaja na djecu rane dobi, dobiveni su rezultati koje ćemo ovdje izložiti. Prema varijabli dob ispitanika rezultati izgledaju ovako:

Tablica 1. Utjecaj različitih poticaja na djecu različite dobi

Vrsta poticaja	Dob ispitanika					
	4 godine (N = 9)		5 godina (N = 12)		6 godina (N = 9)	
	f	%	F	%	f	%
Nagrada	16	88,8	22	91,6	18	100,0
Pohvala	16	88,8	24	100,0	18	94,4
Kazna	13	72,2	14	58,3	17	77,7
Prijekor	14	77,7	18	75,0	14	94,4

Na pitanje kako poticaji utječu na ponašanje ispitanika s obzirom na njihovu dob, iz ovih rezultata dobivamo odgovor da poticaji manje utječu na djecu mlađe dobne skupine (četverogodišnjake) a da se s porastom broja godina povećava i taj utjecaj. Odmak od ovih rezultata vidimo kod negativnih poticaja, kazne i prijekora; utjecaj kazne i prijekora najniži je kod petogodišnjaka.

Ono što možemo primijetiti upravo je razlika u utjecaju pozitivnih i negativnih poticaja; pozitivni poticaji kod svake dobne skupine imaju veći utjecaj. Ovaj rezultat potvrdio je i naša očekivanja.

Na sveukupnom uzorku ispitanika rezultati utjecaja nagrade, pohvale, kazne i prijekora, kod dječaka i djevojčica, izgledaju ovako:

Tablica 2. Utjecaj različitih poticaja kod dječaka i djevojčica

Vrsta poticaja	Spol ispitanika			
	Djevojčice (N = 13)		Dječaci (N = 17)	
	f	%	f	%
Nagrada	24	92,3	32	94,1
Pohvala	25	95,5	32	94,1
Kazna	10	38,5	31	91,1
Prijekor	17	65,3	32	94,1

Već na tabličnom prikazu rezultata utjecaja različitih poticaja prema varijabli *spol ispitanika* uočavamo da svi poticaji ne djeluju jednako, to jest vidljiva je razlika između dječaka i djevojčica, i to osobito kod negativnog poticaja kazne.

Izrazito je vidljivo nepoticajno djelovanje kazne kod djevojčica; naime, djevojčice su ustvrdile da je kazna poticajna u 38,46 a dječaci u 91,1 posto slučajeva.

Pokazalo se da na dječake svi poticaji djeluju pozitivno, i to nagrada, pohvala i prijekor u istoj mjeri, čak 94,1 posto, a kazna 91,1 posto, što nam može biti pokazatelj da dječaci u podjednakoj mjeri primaju vanjske poticaje iz okoline.

Isto ne bismo mogli reći za djevojčice. Naime, i kod ispitivanja je primijećena nejednaka zastupljenost negativnih u odnosu na pozitivne poticaje kod djevojčica, pa stoga i rezultati pokazuju da djevojčice ne reaguju jednako na kaznu (38,46%) kao na ostale poticaje, bilo pozitivne (nagrada: 92,3%; pohvala: 95,5%) ili negativne (prijekor: 65,3%).

Možda ovakvi rezultati mogu potvrditi rezultate najranijih istraživanja, primjerice: u tim se istraživanjima primjećivala razlika kod dječaka i djevojčica, kako kaže autorica Čudina-Obradović (1991.) – dječaci dobivaju pohvale za učenje, a djevojčice za disciplinu, te obratno kod primjene ukora. S obzirom na to da neki autori primjećuju razliku između odgojnih djelovanja na dječake i djevojčice, smatra se da ih se odgaja za različite spolne uloge, i stvara se stereotip o društvenim ulogama ženskog i muškog spola. Đorđević (1984.) navodi kod usporedbe spola i utjecaja na učenje da su djevojčice vrjednije i urednije od dječaka te da imaju bolje ocjene iz vladanja.

U nekim istraživanjima utjecaja pohvale i ukora (Merrett i Wheldall, 1987.; Nafpaktitis i suradnici 1985.; izvor: Čudina-Obradović, 1991.) razlike kod spola nisu bile izražajnije.

Stoga bismo mogli kazati da postoje odstupanja i razlike kod kažnjavanja dječaka i djevojčica; djevojčice se manje kažnjavaju, možda zato što ih se doživljuje kao "mirmije" ili po ponašanju "bolje". Dječaci su, možda, aktivniji i energičniji pa im je stoga i kažnjavanje kao odgojna metoda poticanja zastupljeno u većoj mjeri. Naravno, ove konstatacije zahtijevaju i dalju provjeru, s obzirom na individualnost sve djece i različitost njihovih karakteristika.

Zanimljivo je da kod petogodišnjih dječaka pohvala i prijekor, kao usmeni i slabiji poticaji, imaju podjednako visok utjecaj, i to na cjelokupnom uzorku dječaka (100%), što nas upućuje na zaključak da su kod nešto starije djece više zastupljeni usmeni poticaji.

Također, utjecaj pozitivnog poticaja pohvale jednako je iskazan i kod djevojčica.

Kada usporedimo rezultate samih dječaka, i to četverogodišnjaka, petogodišnjaka i šestogodišnjaka, možemo primijetiti da svi utjecaji, pozitivni i negativni, bivaju izraženiji kako se povećava broj godina.

Ova neznatna tendencija može značiti da dječaci sve više razumiju svoja ponašanja pa ih s obzirom na poticaj mijenjaju. To se može primijetiti i kod djevojčica, kod svih dobnih skupina. Ovakva mala razlika može nas uputiti na to da se s porastom dobi ispitanika smanjuje razlika u djelovanju poticaja s obzirom na dječake i djevojčice.

Postavlja se pitanje zašto kazna manje djeluje na djevojčice negoli na dječake. Razlozi mogu biti različiti, ali u ispitivanju je primijećeno da bi najčešći razlog mogao biti taj da se djevojčice rijetko susreću s kaznom, kao što smo objasnili u prethodnom poglavlju.

Glede utjecaja kazne kao poticaja, valja reći kako su razlozi za kažnjavanje djece najčešće bili: kazna za ponašanje (udaranje, tučnjava s drugom djecom, neposluš, divljanje, "bio sam zločest"), a potom za rad (nisam napravio nešto, nisam pospremio sobu). Kod djevojčica, 53,8 posto ih se izjasnilo da su kažnjavane zbog ponašanja i rada (od toga za ponašanje 85,7% i rad 14,2%), a tako se izjasnilo i 83,3 posto dječaka (od toga ih je za ponašanje kažnjeno 76,6 odnosno za rad 23,3 posto)³. Djevojčice se ne kažnjavaju u istoj mjeri za razloge zbog kojih se kažnjavaju dječaci; one se kažnjavaju manje, kao što je vidljivo iz rezultata.

Također, kako navodi Strmčnik (1965.) na osnovi svojih analiza efikasnosti i primjene kazni, ali kod učenika od četvrtoga do osmog razreda, sve su kaznene kategorije učinkovitije kod učenica. On to objašnjava činjenicom da se psihofizičke specifičnosti dječaka i djevojčica odražavaju u njihovu doživljavanju kazne. Kako kaže, djevojčice su za kazne primljivije zato što imaju suptilniji osjećaj za nepravilnost svojih postupaka, za prouzročenu štetu i krivnju. Osim toga, kaže, one su osjetljivije, imaju razvijeniji osjećaj srama, ponosa i dostojanstva. S obzirom na dob učenika, najmanje su razlike, kako navodi, između spolova u pogledu efikasnosti kazne kod najmlađih ispitanika, učenika četvrtih razreda. Slične rezultate dobila je i Trivunac (1981.) istražujući odnose među spolovima.

Znači li to da su djevojčice osjetljivije na kaznu i u ranijoj dobi? Mogli bismo odgovor potvrditi rezultatima istraživanja. Naime, po rezultatima se pokazalo kako najmanji utjecaj, od svih ispitivanih utjecaja i kod svih skupina djece, ima kazna na djevojčice.

Rezultati dobiveni na osnovi izjava djece pokazali su da se kod neprimjerena ponašanja najčešće primjenjuje prijekor, i to primjetno više kod dječaka (58,8%) nego kod djevojčica (30,7%), dok su zanimljivi rezultati kod djevojčica – najviše ih je bilo bez odgovora, 61,5 posto, što znači da nikada nisu bile odnosno ne sjećaju se da su ikada bile prekorene.

Rezultati bi se mogli usporediti, iako kod drukčijeg poticaja, s pretpostavkama najranijih istraživanja koja navodi Čudina-Obradović (1991.). Kako kaže, primjećivala se razlika kod dječaka i djevojčica; dječaci dobivaju pohvale za učenje,

³ Rezultati se odnose na cjelokupan broj djece, to jest na cjelokupan uzorak

a djevojčice za disciplinu. Po rezultatima našeg istraživanja, djevojčice su više nagrađivane za obavljeni rad od dječaka, dok su dječaci više nagrađivani zbog ponašanja. Ako učenje shvatimo kao oblik rada, situacija kod našeg istraživanja zapravo je obratna od pretpostavki najranijih istraživanja. Dakle, u nizu istraživanja možemo vidjeti metode pozitivnog poticanja djece zbog učenja i discipline, odnosno u kategorijama u kojima su bila bolja, zbog zadržavanja ponašanja. Naše istraživanje pokazuje zapravo suprotno. Možemo reći da su u našem ispitivanju djeca nagrađivana zbog ponašanja ili djelovanja u kojem su lošija, dakle poticano je pozitivno ponašanje kada se pojavi, kako bi se zadržalo. Rezultati nam pokazuju da su se možda promijenile svijest i metode odgojitelja; negativno se ponašanje sprječava poticanjem pozitivnog ponašanja. Promjena je svakako pozitivna i treba je slijediti.

ZAKLJUČAK

Rezultati su pokazali da ni kod koje vrste poticaja i njihovih utjecaja nema velike razlike kod djece različite dobi; poticaji djeluju ili ne djeluju podjednako snažno na sve dobne skupine ispitanika. Ističe se jedino vidljiv odmak utjecaja negativnog poticaja kazne na petogodišnjake, a ovu pojavu možemo objasniti činjenicom da su među petogodišnjacima u većini zastupljene djevojčice, što ćemo objasniti kod utjecaja poticaja na spol ispitanika.

Primjećujemo da se djevojčice u znakovitoj mjeri manje izlažu negativnim poticajima, a osobito snažnijem poticaju – kazni. Možda bismo to mogli objasniti kao utjecaj kulture, stereotip o različitom odgoju dječaka i djevojčica za različite spolne uloge.

Općenito se za djevojčice smatra da su manje agresivne od dječaka, mirnije, "bolje" po ponašanju, kultura im nameće da budu poslušnije, pažljivije, nježnije od dječaka. Stoga i ne čudi da su manje kažnjavane, jer se po svemu sudeći uklapaju u svoje stereotipne uloge pa se u skladu s time i ponašaju.

Također, kod istraživanja odgoja i obrazovanja iz vida ne bismo trebali ispustiti neke važne pojedinosti kao što su: individualne karakteristike pojedinaca koji se ispituju, sredine iz kojih dolaze, karakteristike ispitivača te između ostaloga i stilovi i metode odgojitelja. Metode odgojitelja treba osobito pažljivo razmotriti kod ovakvih istraživanja. Možemo to objasniti kao slučajnost, ali, primjerice, primijećeno je kod jedne skupine ispitanih djevojčica, točnije kod skupine djevojčica koju odgaja ista odgojiteljica, da je zabilježeno najviše odgovora (uglavnom odgovori svih djevojčica iz iste skupine) kako nikada nisu kažnjavane.

Za potvrdu ovih postavki trebalo bi ispitati i provjeriti veći broj ispitanika. No, rezultati istraživanja dobiveni na ovako relativno malenom uzorku ispitanika mogu sugerirati mišljenja o samim metodama poticanja ponašanja kod ispitanih skupina djece.

Općenito, smatramo da bi stroge kazne trebalo izbjegavati, jer nam ovo istraživanje dokazuje da na djecu rane dobi u najmanjoj mjeri djeluje kazna a nakon nje i prijekor, što nam govori da će na djecu više utjecati pozitivni poticaji kao što su nagrada i pohvala.

Djeca već u ranijoj dobi razumiju pozitivne i negativne verbalne poticaje, te bismo prema rezultatima ovog istraživanja mogli reći da se više utjecaja pripisuje onom pozitivnom – pohvali, možda zbog toga što se danas sve više pribjegava upravo primjeni pozitivnih poticaja, pa ih stoga i odgojitelji više upućuju djeci.

Stoga je naš sljedeći cilj bio upravo spoznati postoji li razlika između utjecaja pozitivnih i negativnih poticaja među djecom s obzirom na njihovu dob i spol.

Ispitivanje pokazuje da nagrada i pohvala najviše utječu na djecu svih dobnih skupina i obaju spolova. Moguće je da je tomu tako zato što djeci pozitivne reakcije odgojitelja stvaraju ugodniju situaciju, te ih se ona radije sjećaju nego negativnih poticaja.

Pozitivne reakcije odgojitelja stvaraju kod djeteta pozitivniju sliku o njemu samome te o njegovim postignućima, pa će ga stoga više motivirati.

Nagrade i pohvale jesu poticaji koji najčešće, kako su to ispitivanja pokazala, pozitivno utječu na motivaciju, dok kazne i prijekori, uz izuzetke, redovito smanjuju zalaganje djece.

Suvremena literatura upućuje nas na humanistički pristup u odgojnom radu. Upravo zato učimo kako je nagradu i kaznu kao odgojne metode potrebno ipak napuštati te ih zamijeniti metodama koje će prihvatiti dijete i njegove odabire, a koje naglašavaju djetetovu odgovornost. Poznato nam je da je cilj nagrade i kazne kao poticaja modificiranje ponašanja, tako da asocijacije ugone ili neugode dovedu do ponavljanja poželjnog i sprječavanja nepoželjnog ponašanja. Kod humanističkog se pristupa potkrjepljenja u obliku nagrade i kazne zamjenjuju poučavanjem djece emocionalnim vještinama, razvojem njihove samosvijesti i uvažavanjem njihovih osnovnih psihičkih potreba.

Razvoj emocionalnih osobina kao što su empatija, samosvladavanje, prilagodljivost, izražavanje osjećaja, upornost, ljubaznost, suradnja s drugima trebao bi biti važniji od nagrađivanja i kažnjavanja; stoga bi se i u najranijoj dobi moglo započeti s promjenama.

Dijete je po svojoj prirodi vođeno uglavnom unutarnjim pobudama i potrebama. Ono je znatiželjno, ima želju za otkrivanjem i razigranošću, te svoje učenje proširuje poticajima koje prima iz okoline. Naša zadaća jest da poticaje odmjerimo i prilagodimo ponašanju za koje ih dijete prima. Potrebno je stoga odmjeriti i prepoznati situaciju, te reagirati na vrijeme, kako nas dijete ne bi pogrešno razumjelo.

LITERATURA

1. Andrilović, V., Čudina-Obradović, M. (1994.): *Osnove opće i razvojne psihologije*. Školska knjiga. Zagreb.
2. Barbarović, M. (2008.): *Efekti različitih poticaja na školski rad*. Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu. Filozofski fakultet.
3. Čudina-Obradović, M. (1991.) Motivativno djelovanje nagrade i kazne. *Uvod u psihologiju: Suvremena znanstvena i primijenjena psihologija*. Zbornik radova (137-174). Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
4. Deci, E. L. (1972.): Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement, and Inequity, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 22, No. 1 (113-120). University of Rochester: Management Research Center.
5. Đorđević, D. (1984.): *Pedagoška psihologija*. Gornji Milanovac: Dečje novine.
6. Furlan, I., Kljaić, S., Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B., Szabo, S., Šverko, B. (2005.): *Psihologijski rječnik*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Gollner, N. (1990.): Kažnjavanje djece: DA ili NE. *Zrno: Časopis za obitelj, vrtić i školu*, br. 2 (24). Zagreb: Zrnoprint.
8. Grgin, T. (1997.): *Edukacijska psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
9. Plavac, Z., Balog, N. (2000.): Nagrade i kazne u odgoju djeteta mlade školske dobi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, br. 3 (65-75). Osijek.
10. Radonjić, S. (1986.): Doprinos psihologije učenja psihologiji motivacije – osvrt posle 15 godina. *Psihologija: časopis za psihološka pitanja*, god. XIX, br. 1/2 (5-60): Beograd: Savez društva psihologa Srbije.
11. Strmčnik, F. (1965.): Efikasnost i primjena kazni u osnovnoj školi. *Pedagogija: časopis za pedagoška pitanja*, br.1-2 (252-256): Beograd: Savez pedagoških društava Jugoslavije.
12. Trebješanin, B. (1983.): Unutrašnja motivacija: nova vrsta motiva i stare paradigme. *Psihologija: časopis za pedagoška pitanja*, god. XVI, br. 1/2 (97-107). Beograd: Savez društva psihologa Srbije.
13. Trebješanin, B. (1987.): O odnosu "unutarnje" i "spoljne" motivacije. *Psihologija: časopis za pedagoška pitanja*, god. XX, br. 1/2 (86 -91). Beograd: Savez društva psihologa Srbije.
14. Trivunac, S. (1981.): Vaspitni proces i odnosi među polovima. *Psihologija: časopis za pedagoška pitanja*.

UDC: 159.922.7:371.53/.54(047.31)

Professional article

Accepted: 21st of April 2010

Confirmed :18th of October 2010

THE EFFECTS OF POSITIVE AND NEGATIVE INCENTIVES ON A YOUNG CHILD'S BEHAVIOUR

Dina MIŠETIĆ
Anton KOVAČEVIĆ

The Faculty of Philosophy in Split

Summary: *The importance of children motivation and the effects of certain incentives on children's behaviour, are some of the issues discussed in this article. The reasearch was carried out on the sample of 30 children aged four to six in order to establish, considering their age and gender, the effects of both positive and negative incentives on children's behaviour. The results undoubtedly indicate that positive incentives have significantly greater influence on children's behaviour than the negative ones, especilally on the four to six-year-olds.*

Key words: *effects, incentives, behaviour, children, young age*

